

TOMBSTONE

- WESTERNS HELLDORADO

TEXT: TOVE & ANDERS GILLBRING

BILD: ÅKE ROSENIUS & TOMAS ARFERT

T
O
M
B
S
T
O
N
E

Tombstone är Western när det är som vildast och mest oregerligt, samtidigt som de som föredrar intrigspel, korruption och svindlerier också får sitt lystmäte. Det är en stad som växer explosionsartad i de rika silverfyndigheternas spår, där ohämmat slöseri och lyx lever sida vid sida med djup fattigdom. Det är också en stad med mängder av motsättningar, en stad där det gäller att välja sina vänner och lojaliteter med omsorg. Vem du umgås med påverkar också vilka fiender du får... Enda undantaget är vid spelborden, där alla är välkomna. Alla var beväpnade, och de flesta meningsskiljaktigheter löstes med vapen i hand. Så länge alla inblandade var beväpnade och ingen blev skjuten i ryggen såg folk ingen anledning att kalla in lagen. I den här artikeln skall vi försöka ge en introduktion till Tombstone som kampanjmiljö.

APACHERNAS LAND

Tombstone ligger helt isolerat, högt uppe i bergen i Arizonas sydöstra hörn. Det är ogästvänlig terräng, bergskullarna breder ut sig i det karga, torra och heta landskapet. Den enda platå som är stor nog att rymma en stad i trakten är Goose Flats, där Tombstone ligger. Att vistas på Tombstones gator känns som att utsetta sig för naturelement. Staden ligger högst upp på en platå, 1500 meter ovanför havsytan. Det blåser rätt bra häruppe och inte ett enda träd finns i sikte. Det finns inte heller något vattenhål, innan ledningar drogs 1881 måste allt vatten transporteras till staden. Den som var törstig, ville koka kaffe eller tvätta fick köpa vatten - ett gallon för tre cent.

I dalsänkan San Pedro Valley har en hel del mindre städer vuxit upp, som ligger närmre de mer avlägsna gruvorna och rancherna i området. Charleston där malmen utvinns är en sådan plats, Fairbanks och Contention City två andra närliggande gruvstäder. Även den laglösa hälan Galeyville räknas hit. De flesta av dessa städer brukar räknas till Tombstone, då de

på ett eller annat sätt är beroende av Tombstones gruvor för sin överlevnad. San Pedro Valley lämpar sig inte för jordbruk i någon större skala, men här finns en hel del pålitliga vattenhål och tillgång till friskt grönt gräs som djuren kan beta. Även de laglösa, i synnerhet boskapstjuvarna, brukar hålla till i de mindre städerna runt Tombstone.

Den viktigaste anledningen till att inga städer grundats här innan de stora silverfyndigheterna i slutet på 1870-talet är dock en helt annan. Det här är apachernas territorium, chiricahuaapacherna har haft sitt ointagliga fäste i bergen. Det är hit de återvänt efter raider mot vita och mexikaner. Då striderna med de vita rasat som värst har militären förvisso haft trupper i området, men de har aldrig lyckats överta kontrollen. Förrän krigarhövdingen Victorio 1878 valde att skapa sin nya bas söder om gränsen. Då hade de stora silverfyndigheterna gjorts, de första vita trotsat alla risker för att ta sig till området och ännu fler var på väg. Området blev säkrare att färdas i och risken för överfall mindre. Apacherna är dock inte borta, de finns i närheten och kan när som helst slå till mot mindre gruvläger, rancher, städer och resande. De känner till terrängen mycket väl, varenda liten klippskreva, vilket gör att de kan dyka upp som från ingenstans och hinna bli som uppslukade av marken innan någon hinner komma till undsättning.

SILVERFYNDIGHETERNA

Ed Schiefflin betraktades länge som en kuf, en halvgalen guldgrävare som ständigt utmanade döden. Långt innan militären tagit någon som helst kontroll över San Pedro Valley var han där och prospekterade, övertygad om att han skulle hitta rik malm. Han hade dock tillräckligt med självbevaringsdrift för att aldrig stanna mer än en natt på samma plats... Någon enstaka gång tog han sig hela vägen till Tucson, men i vanliga fall brukade han proviantera i Fort Huachuca. Soldaterna där hånade honom för hans sökande, och sade att det enda han skulle hitta där ute var sin egen gravsten (Tombstone). Då silverfyndigheterna var ett faktum och någon frågade honom vad staden skulle heta tvekade han inte – nog hade han hittat sitt Tombstone alltid.

Silver är en förrådsk metall, så länge den inte brutits kan den vara svår att upptäcka. Till skillnad från guld som är som gjort för ensamma lycksökare beredda att lägga ner hårt arbete är silver otacksamt. Även om malmhalten är hög krävs mycket mer för att komma åt rikedomarna. För att komma åt silvret måste riktigt dyr utrustning till, aldrig så hårt arbete räcker inte. Trots det rusade många förhoppningsfulla till Tombstone då ryktet om rikedomarna spred sig. De flesta hade inte en aning om hur de skulle gå tillväga för att bryta silvret då de kom, och ännu färre hade den utrustning som krävdes. För att göra situationen

än värre för de nyanlända hade 90% av Tombstones alla rika gruvor redan mutats in då de kom. Bröderna Schiefflin och deras kompanjon gruvingenjören och malmvärderaren Richard Gird var först på plats och lyckades lägga beslag på två av de tre bästa; Toughnut och Lucky Cuss. Den rikaste gick dock deras näsa förbi, även om de fick del av den i utbyte mot sina tjänster i början. Grand Central heter den största gruvan, och deras bit av den Contention. Alla dessa stora och rika gruvor hade upptäckts redan under sensommaren 1878, långt innan den stora boomen med mängder av lycksökare kommit dit.

Sådana praktiska saker hindrade inte amatörerna från att kämpa hårt för sina inmutningar, inte sällan med fula metoder. Då fyndigheten mutades in var det mer än en som "råkade" ta sig in på en grannes område, en del var till och med så fräcka att de smög in och bröt malm inuti andras gruvor. De som sålde inmutningar och gruvor "saltade" gärna sina fyndigheter med utplacerade malmbitar de stulit från andra, rikare gruvor. Andra sålde inmutningar de inte ägde - då den riktige ägaren kom till platsen var de redan en bra bit därifrån. Gruvamatörerna var tvungna att slåss för det de hade, eller glömma sin inmutning helt. Skottlossning var inte ovanligt... Det mesta av deras tid upptogs dock av fruktansvärt hårt arbete med otillräckliga redskap, där de slet ut sig själva i förtid och gjorde av med alla de pengar de lyckades övertala släktingar och vänner att investera i deras fyndighet. De mest desperata gav sig vidare in i Dragoon Mountains, där apacherna såg till att de gick ett blodigt öde till mötes. De klokaste av dem lade av, eller investerade lite i tomträttigheter i Tombstone också.

De gruvarbetare som trots allt hade det bäst var för en gångs skull de som jobbade i de stora gruvorna. De arbetade i åttatimmarsskift, dygnet runt, och tjänade \$4 om dagen.

Långt ifrån allt silver som bröts hamnade där ägarna ville... I början skötte ofta varje gruva sina egna transporter, men snart nog tog Wells Fargo över. Rån på värdetransporter var extremt vanliga, det sades att en del av Wells Fargos hästar blivit rånade så ofta att de löd de laglösas order om att göra halt mer än kuskens... Självfallet anställdes flera vakter för att skydda transporter, och Wells Fargo hade detektiver på plats i Tombstone.

RANCHER, KOFÖSARE OCH COWBOYS

Det dröjde innan det blev lönsamt att driva rancher i trakten runt Tombstone trots att terrängen var mycket lämplig. Då det var ett av apachernas starkaste fästen var det inte bara farligt, utan direkt dumdrigt. Då Dragoon Mountains blev reservat förbättrades situationen – armén var beredd att betala för den boskap

indianerna åt. I oroligheterna efter Cochises död upphörde reservatet. Rancherna hade det tufft; Apachernas var ett ständigt hot, de hade långt till sina kunder och ingen tillgång till järnväg för längre transporter... Silverfyndigheterna och Tombstones grundande ändrade allt - helt plötsligt ordnades ordentliga transporter till området, järnvägen drogs fram, samtidigt som alla de som kommit till staden behövde mat... Inte bara gruvfolk drogs till området, nu såg även boskapsmänniskorna sin chans. För att hålla boskapstjuvarna på avstånd tvingades rancherna anställa flera beväpnade vakter. Flera hederliga ranchägare slöt sig samman i Arizona Cattlemen's Association. Boskapstjuvarna visade sig dock vara både bättre organiserade och ha mer stöd av lagens representanter än vad de hade...

De första boskapstjuvarna kom till området med de tidigaste ranchägarna, de hade hjälpt till som inhyrda revolvermän, eller som kofösare, med att driva de första boskapsjordarna till San Pedro Valley. Det hårda arbetet som kofösare lockade dock inte i längden, utan istället slog de sig på livet som laglösa. På den mexikanska sidan av gränsen fanns flera stora och dåligt bevakade rancher, vilket såväl boskapstjuvar som apacher brukade dra nytta av. När sedan alltför ranchägare slog sig ner i San Pedro Valley fick de desto kortare väg att ta sig. Dessutom blev det enklare, boskapstjuvarna kunde helt enkelt sätta sig att vänta vid något av de större vattenhål, för dit sökte sig alltid djur som råkat skiljas från resten av flocken... Andra gjorde fräcka nattliga raider då de tog flera djur på en gång. Snart spred sig ett rykte om Tombstone och San Pedro Valley som ett Utopia för boskapstjuvar, vilket givetvis lockade dit ännu fler. En tredje våg av laglösa kom sedan till trakten, mer lockade av lagens uppenbara problem och de många värdetransporterna. Bland dessa hör även resterna av flera laglösa ligor från andra håll, som precis krossats. Här återfanns personer som ridit med Sam Bass och Jesse James.

Med så många laglösa på ett så begränsat område dröjde det inte länge innan de började samarbeta och organisera sig under namnet Cowboys (Tidningen The Nugget envisades med att låtsas att de var vanliga hederliga kofösare: Cowboys. Även de som inte trodde på den beskrivningen använde sig av uttrycket som namn på ligan). Ligan var löst organiserad, där flera av småskurkarna gjorde egna stölder mellan de uppdrag de fick av Cowboys. Old Man Clanton var dock de laglösas obestridde ledare, och hans ord var lag bland dem. Clantons ranch vid Lewis Springs var ett av ligans viktigaste tillhåll och mötesplatser, bröderna McLowrys vid Sulphur Spring Valley den andra. Mellan dessa båda rancher låg alla större vattenhål i området... En tredje gren av ligan leddes av Curly Bill Brocius och Johnny Ringo. De föredrog att vistas omväxlande i Charleston och Galeyville.

Johnny Behan

Wyatt Earp

Old Man Clanton

MARKTVISTER, SVINDLERIER OCH VIGILANTES

Då folk började strömma till Tombstone och gruvorna där fanns det inte någon väg dit, alla tog sig fram den sträckning de vågade köra och hoppades att de skulle slippa stöta på apacher. Formellt sett tillhörde området Pima County, men varken lagmän eller domstolar fanns på plats för att upprätthålla några lagar. Den enda lag som fanns var den gruvarbetarna kom överens om. Prospekterarna som drömde om rika silverfyndigheter mutade in områden som många gånger sträckte sig in på själva platan där staden låg. Det kunde de göra i Tucson. Handelsbodsägare och andra som bara ville registrera sitt ägande av en marklott i staden skulle möjligen ha kunnat ta sig till Prescott ännu flera dagar norrut, men det är tveksamt om de ens då kunnat få ordentliga papper på sitt förvärv.

Mäklarna Clark, Gray & Co. Bildades i mars 1879 och började omedelbart planera staden och lägga upp gatunätet, i förhoppning om att i efterhand få den lagliga rätten på sin sida. Det var bara ett problem... De hade ännu ingen rätt att sälja några tomter, då deras licens inte godkännts, men gjorde det ändå. Och en del av de tomträtter de sålde låg på mark som prospekterare mutat in (och alltså egentligen hade laglig rätt till). Affärsmän som betalat dyra pengar för sina tomter hade inte mycket till övers för gruvfolkets invändningar och vice versa, vilket ledde till att dessa båda grupper länge hade svårt för varandra och för att samarbeta... Gruvarbetarna bröt silver även under själva staden, så fort de hittade en malmrik åder som gick in under mesan grävde de gångar som stöttades upp ordentligt med virke. Det går ett helt nätverk av tunnlar under staden...

Samhället hade börjat organiseras, trots att de valda representanterna inte var juridiskt erkända i resten av landet. Borgmästaren Alder Randall hade fått rätt att fördela stadens tomt- och markaffärer, vilket han ut-

nyttjade genom att ge sina vänner Clark, Gray & Co. ensamrätt. De agerade fullständigt självsvädigt och var fullt beredda att köra iväg personer som bosatt sig i staden, byggt hus och bedrivit verksamhet i flera månader. Ju finare hus som byggts upp, desto mer krävde markbolaget för marken och då var priserna för varje marklott skyhöga (mellan \$800 och \$2000 för affärsverksamhet och minst \$100 för de minst attraktiva bostadsrättigheterna). Borgmästaren och andra mutvärda personer fick däremot oerhört attraktiva tomter till löjligt låga priser, samtidigt som saloonägare som redan varit igång i flera månader fick betala tusentals dollar för att behålla sina egna lokaler...

Då hade de ändå innan tvingats betala hutlösa priser för virke som transporterats dit. Dels fick de betala ett pris vid beställning, sedan var de tvungna att möta leveransen redan utanför staden för att kunna hålla alla som försökte muta till sig lasten på avstånd (och inte sällan själva betala kusken tillräckligt för att denne inte skulle nappa på något av de erbjudanden han erbjöds).

Markbolaget gick hårdhänt tillväga. De som inte betalade deras hutlösa priser kördes bort, ofta med hjälp av räskinn och revolvermän. Ibland gick de så långt att de flyttade hela hus. Det var mycket på grund av dem som Tombstones vigilantegrupp Law & Order League bildades, den bestod av beväpnade stadsbor som ryckte ut till varandras försvar.

LAGEN I TOMBSTONE

Lag och ordning var en bristvara i Tombstone. Hösten 1879 var den förste lagmannen som kom till staden Wyatt Earp. Han hade utsetts till vice countysheriff i området, med det enda uppdraget att samla in skatter, några möjligheter eller direktiv om att upprätthålla lag och ordning hade han inte fått... Då han tyckte det krävdes mer sade han upp sig, för att istället stödja den sittande countysheriffens utmanare i valet

som var på väg. Johnny Behan, en demokratisk politiker med många kontakter i territoriets administration blev den nye skatteindrivaren. Kort därefter blev Tombstone countyhuvudstad i det nybildade Cochise County. Behan utsågs till sheriff av sina vänner i Prescott, vilket var en post han även fortsättningsvis främst använde till att driva in skatter... Behan hade mycket goda kontakter med Cowboys, den laglösa ligan som härjade i området. Han lyckades aldrig klara ut några brott där de misstänktes vara inblandade, kanske delvis beroende på att en del av dem anställdes som vicesheriffer...

Wyatt Earp försörjde sig under en period enbart som vakt åt Wells Fargo och spelansvarig på Oriental Saloon. Kort därpå utsågs han dock till federal vicesheriff i Arizona Territory, med särskilt ansvar för att övervaka postrånen i närheten av Tombstone. Earp och Behan hade helt olika syn på hur lagen skulle upprätthållas och de blev flera konflikter mellan de båda sheriffkontoren. Countysheriffen hade en stor fördel i den maktkampen, det var Behan som kontrollerade häktet och countyfängelset. Naturligtvis råkade fångar den federale vicesheriffen Wyatt Earp gripit rymma därifrån...

Vigilantgruppen Law & Order League var länge de enda som försökte ta någon form av ansvar för bråken i själva Tombstone, då det dröjde innan någon stadssheriff utsågs. Fred White utsågs först i 1880, men gjorde ett bra jobb fram tills han blev skjuten av Curly Bill Brocius. Wyatt Earps äldre bror Virgil Earp ryckte in som stadssheriff vid två olika tillfällen. Såväl Law & Order League som Fred White och Virgil Earp hade betydligt bättre kontakt med den federale vicesheriffen Wyatt Earp än countysheriff Behans administration. Virgil Earp genomdrev hårdare tag på Tombstones gator, bland annat vapenlagar.

LIVET I TOMBSTONE

Hösten 1879 hade Tombstones befolkning vuxit till strax under 1000 personer, men fortfarande bodde de flesta i tält och träskjul. I februari 1880 hade alltfler riktiga hus rests och befolkningen ökat till 2000. I början av 1881 bodde 6000 i Tombstone, och i slutet av samma år var de 10000 och fortsatte öka.

Tombstone var en plats för nyrika, vilket bland annat märktes på alla ostron- och glassbarer som fanns i staden. Få saker kunde vara svårare att få bra i den temperaturen och med de dåliga kommunikationerna... Red Light District hade öppet dygnet runt. 110 ställen hade sprittillstånd, flera av dem serverade även mat, andra hade danshall komplett med flickor att dansa med, de flesta hade spelbord och de största vaudeville-uppträdanden.

Järnhandlare som specialiserat sig på gruvutrustning och vapen var näst efter saloonerna de viktigaste

verksamheterna och corralerna kom på tredje plats. En corral var dels ett hyrstall, men fungerade också som den tidens parkeringshus där man smidigt och enkelt kunde lämna sin häst då man kom till staden och hämta den då man skulle därifrån.

Opera, operetter och konserter visades på Schiefflin Hall, den största adobebyggnaden i hela USA. Från början uppläts scenen åt olika intresserade amatör-sällskap, men med start 1881 kom allt fler etablerade och erkända teatersällskap hit för gästspel. Frimurarna hade här hela överväningen för sig själva.

Bird Cage var någonting helt annat. Dygnet runt erbjöds förfriskningar i lobbyn av lättklädda damer som var lättfotade för rätt belopp. På scenen visades grovkornig buskis och dansande flickor som visade mycket ben.

Även kvinnor ur det lätta gardet kom till Tombstone. De flesta, som Crazy Horse Lil, Dutch Annie och Big Nose Kate var liksom spelarna en del av västern som rörde sig från den ena staden till den andra. Andra ingick i något av de bordellnätverk med förgreningar runt om i landet. Dessa kvinnor stannade sällan längre än några månader på en ort innan de reste vidare till nästa. Undantaget var bordellmammorna och konkurrenterna Blonde Marie och Madame Moustache. Då nätverken fick nya flickor brukade de paradera i vagn längs Tombstones gator.

China Mary var Hop Towns obestridliga diktator. Från sin affär där hon sålde orientaliska varor kontrollerade hon spelverksamheten och opiumhålorna i Hop Town. Hon hjälpte mängder av kineser att resa från Kina till Tombstone och ta de anställningar hon gav dem. Männen blev tjänare och servitörer, kvinnorna hamnade på bordell och pengarna gick till China Mary... De som anställde hennes folk fick en handskrivna försäkring av henne: "Han/hon stjal, jag betalar".

Även många "anständiga" kvinnor drogs till Tombstone. Det var vanligt med kvinnor som ägde och drev restauranger och pensionat i staden. Den mest kända var Nellie Cashman, mer känd som "gruvarbetarnas ängel" som förestod Russ House. Det är inte som affärskvinna hon blivit känd, utan för sina insatser för de sämst ställda i staden. Hon mättade de hungriga, gav hemlösa tak över huvudet och vårdade sjuka och skadade.

VILL DU VETA MER OM TOMBSTONE?

I Western-supplementet *Arizona* kommer du bland annat att hitta mer om Tombstone, t. ex. en karta i A3-format, 18 kompletta illustrerade spelledarpersoner, en historisk tidslinje, alla detaljer kring duellen vid O.K. Corral och mycket mer.